

Warszawa, dnia 17 listopada 2020 r.

928
...../2020/PIP/PKu/ZG

**Szanowny Pan
insp. Maciej Daniel Wesołowski
Komendant Miejski Policji
w Białymstoku
ul. gen. Józefa Bema 4
15-369 Białystok**

Szanowny Panie Komendancie,

I. WPROWADZENIE

Helsińska Fundacja Praw Człowieka pragnie wyrazić zaniepokojenie sytuacją opisaną w artykule „Białystok. 16-latek zakuty w kajdanki za «oszustwo» w Biedronce. Na 2,12 zł”, który ukazał się dnia 13 listopada 2020 r. w internetowym wydaniu Gazety Wyborczej Białystok¹. Publikacja odnosi się do zastosowania środków przymusu bezpośredniego wobec nastolatka, który pomylił się przy kasie samoobsługowej w sklepie.

II. STAN FAKTYCZNY

Jak wynika z doniesień prasowych, 16-letni uczeń robił zakupy spożywcze w piątek 13 listopada 2020 r. w sklepie Biedronka przy ul. Antoniukowskiej 56. Wśród produktów znalazły się m.in. dwie bułki, które nastolatek omyłkowo nieprawidłowo oznaczył w kasie samoobsługowej – Gazeta Wyborcza wskazuje, że wybrał tańszy rodzaj pieczywa, przez co zapłaciłby 2 zł 12 gr mniej za zakupy. Z tego powodu uwagę miał mu zwrócić pracownik ochrony sklepu, który zamknął się z nim w pokoju i wezwał Policję, choć chłopiec chciał wyrównać różnicę w cenie bułek i tłumaczył, że zaznaczył inny rodzaj pieczywa w kasie przez pomyłkę.

Po zgłoszeniu incydentu przez pracownika ochrony na miejscu pojawić się mieli policjanci, którzy, ustalwszy, że chłopiec wziął droższy produkt i zapłacił za tańszy, założyli mu kajdanki, a

¹ Białystok. 16-latek zakuty w kajdanki za „oszustwo” w Biedronce. Na 2,12 zł, Gazeta Wyborcza Białystok, <https://bialystok.wyborcza.pl/bialystok/7,35241,26508578,bialystok-16-latek-zakuty-w-kajdanki-za-oszustwo-w-biedronce.html> (ostatni dostęp: 16.11.2020 r.).

następnie doprowadzili do internatu. Zgodnie z relacją dyrektora placówki, kajdanki zostały założone na ręce trzymane z tyłu².

W publikacji Gazety Wyborczej Białystok przytoczono wypowiedź asp. Katarzyny Zarzeckiej, oficer prasowej Komendy Miejskiej Policji w Białymstoku, z której wynika, że sprawa może zostać przekazana do sądu rodzinnego. Oficer wskazała również, że policjanci mają prawo zakładać kajdanki prewencyjnie nawet osobie 13-letniej, a fakt, że doszło do pomyłki, chłopiec zwrócił pieniądze i różnica w cenie wynosić miała 2 zł 12 gr, nie miał znaczenia dla funkcjonariuszy. Wskazała także, że „16-latek popełnił przestępstwo”.

III. STAN PRAWNY

Helsińska Fundacja Praw Człowieka jest organizacją pozarządową, której statutowym celem jest działanie na rzecz ochrony praw człowieka. W kontekście niniejszej sprawy pragniemy zwrócić uwagę na możliwe przekroczenie uprawnień przez funkcjonariuszy Policji.

Z artykułu opublikowanego w Gazecie Wyborczej Białystok wynika, że rzeczniczka prasowa Policji stwierdziła wprost, że 16-latek popełnił przestępstwo. Na wstępie podkreślić należy, że w polskiej procedurze karnej obowiązuje zasada domniemania niewinności, wyrażona w art. 5 § 1 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego oraz m.in. w art. 42 ust. 3 Konstytucji oraz art. 6 ust. 2 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka (dalej: *EKPC, Konwencja*). Zasada ta dotyczy również wypowiedzi funkcjonariuszy organów ścigania, na których nakłada obowiązek traktowania oskarżonego jak niewinnego, a więc takiego odnoszenia się do niego, który podkreślałby, że nie został on jeszcze uznany za winnego³.

Jednocześnie należy podkreślić, że – zgodnie z polskim prawem – 16-latek nie może popełnić przestępstwa oszustwa. Art. 10 § 2 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (dalej: *k.k.*) stanowi, że nieletni, który po ukończeniu lat 15 dopuszcza się jednego z wymienionych czynów zabronionych, może odpowiadać na zasadach określonych w tym kodeksie, jeśli okoliczności sprawy oraz stopień rozwoju sprawcy, jego właściwości i warunki osobiste za tym przemawiają, w szczególności, jeśli poprzednio stosowane środki wychowawcze lub poprawcze okazały się bezskuteczne. Wśród czynów wymienionych w tym przepisie nie znalazł się jednak stanowiący o oszustwie art. 286 k.k. Jak podkreśla się w doktrynie, ustanowienie dolnej granicy wieku ponoszenia odpowiedzialności karnej ma na celu realizację funkcji gwarancyjnej, przyjmuje się

² *Policja odprowadziła 16-latkę w kajdankach do internatu. Chodziło o kwotę 2 zł*, portal Onet.pl, <https://www.onet.pl/informacje/onetwiadomosci/bialystok-16-latek-odprowadzony-w-kajdankach-do-internatu-chodzilo-o-2-zl/y5g9fr.79cfc278?fbclid=IwAR1D4Id5w3-XlKWIjFNEBtguf2ppgOonAwgtdIclPh9uDhtllh7bnXLol> (ostatni dostęp: 16.11.2020 r.).

³ Zob. np. J. Skorupka [w:] J. Skorupka (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Legalis 2020, komentarz do art. 5.

bowiem, że przed osiągnięciem określonego wieku odpowiedzialności karnej jednostka nie jest zdolna do prawidłowego rozpoznania znaczenia swojego czynu oraz znaczenia naruszanej normy prawnej i jej skutków⁴. Na marginesie zaznaczyć można również, że zgodnie z kodeksową definicją przestępstwa zawartą w art. 1 k.k., czyn, którego społeczna szkodliwość jest znikoma, nie stanowi przestępstwa.

Jak wynika z publikacji, 16-latkowi założone zostały kajdanki i został on doprowadzony do internatu. Zarówno ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji, jak i ustawa z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej dopuszczają co do zasady zastosowanie kajdanek wobec osoby powyżej 13 roku życia. Jednocześnie oceniając legalność zastosowania środków przymusu bezpośredniego należy mieć jednak na uwadze, że zgodnie z art. 6 ust. 1 oraz art. 7 ust. 1 ustawy o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej, **środków tych używa się lub wykorzystuje się je w sposób niezbędny do osiągnięcia celów tego użycia lub wykorzystania, proporcjonalnie do stopnia zagrożenia, w sposób wyrządzający możliwie najmniejszą szkodę**. Przepisy te wskazują na podstawowe zasady stosowania środków przymusu bezpośredniego, a więc zasadę subsydiarności, proporcjonalności oraz minimalizacji szkód. Zostało to również dostrzeżone przez Komendanta Głównego Policji, który w zarządzeniu nr 805 z dnia 31 grudnia 2003 r. w sprawie „Zasad etyki zawodowej policjanta” podkreślił, w § 5 Załącznika do zarządzenia, że policjant, podejmując decyzję o zastosowaniu środków przymusu bezpośredniego, „powinien każdorazowo zachować szczególną rozwagę i stale mieć na uwadze szczególny charakter tych środków”. Zastosowanie kajdanek reguluje art. 15 ustawy o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej, a zgodnie z jego ust. 1, możliwe jest to w przypadkach wskazanych w art. 11 ust. 1-11 oraz 13-14 ustawy. Z opisu przedstawionego w prasie nie wynika, by okoliczności te wystąpiły.

Mając na uwadze powyższe podkreślić należy, że w ocenie Rzecznika Praw Obywatelskich **„rutynowe stosowanie kajdanek w stosunku do nieletnich, których zachowanie nie uzasadnia prewencyjnego użycia środków przymusu bezpośredniego, jest nie tylko nadużyciem, ale i poniżającym traktowaniem takich osób, w rozumieniu artykułu 3 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka”⁵**.

Zgodnie z art. 3 EKPC, zakazane jest stosowanie tortur, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania. Za L. Garlickim powtórzyć należy, że przepis ten wprowadza zakaz

⁴ Zob. np. A. Walczak-Żochowska [w:] R. Stefański (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Legalis 2018, komentarz do art. 10.

⁵ Wystąpienie RPO do MSWiA ws. nadużywania kajdanek z dnia 20 stycznia 2020 r., <https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/Wyst%C4%85pienie%20do%20MSWiA%20ws.%20nadu%C5%BCywania%20kajdanek%20przez%20policj%C4%99%2C%2020.01.2020.pdf> (ostatni dostęp: 16.11.2020 r.).

poddawania człowieka traktowaniu sprzecznemu z naturą godności ludzkiej, w szczególności powodującego cierpienie fizyczne lub psychiczne, co można określić ogólnie jako zakaz maltretowania. Zakaz ten odnosi się zarówno do karania (rozumianego jako nakładanie sankcji przewidzianych przez prawo), jak i do wszelkich form faktycznego traktowania. Wartym podkreślenia jest również fakt, iż orzecznictwo strasburskie zawsze uznawało i potwierdzało szczególną rangę zakazu maltretowania oraz – wynikające stąd – szczególne miejsce art. 3 w systemie Konwencji. Tym samym wymaga on szczególnie rygorystycznego egzekwowania od państwa członkowskiego. Po drugie, według Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (dalej: ETPC) ustanowiony w art. 3 Konwencji zakaz ma charakter absolutny i nie dopuszcza jakichkolwiek wyjątków⁶. Innymi słowy, każde „wkroczenie” w sferę objętą zakazem maltretowania stanowi „naruszenie” tego przepisu. Po trzecie, zakaz maltretowania obowiązuje niezależnie od postępowania osoby nim dotkniętej⁷. Nie ma też decydującego znaczenia, czy władze wiedziały o przypadkach maltretowania, bo odpowiedzialność państwa za działania jego funkcjonariuszy przybiera w znacznym stopniu charakter obiektywny⁸.

W praktyce orzecznictwa strasburskiego wykładnia art. 3 Konwencji wskazuje zakres obowiązków spoczywających na władzach publicznych – obok podstawowego (materialnego) obowiązku o charakterze negatywnym (zakazującym władzom i ich funkcjonariuszom dopuszczania się działań o nieludzkim, poniżającym charakterze), orzecznictwo podkreśliło wagę obowiązków proceduralnych – nakazujących władzom przeprowadzenie „efektywnego badania” wszelkich zarzutów nieludzkiego lub poniżającego traktowania. **Państwo ma zatem obowiązek wszechstronnego wyjaśnienia każdej sprawy, w której doszło potencjalnie do naruszenia zakazu tortur i nieludzkiego lub poniżającego traktowania przez funkcjonariuszy publicznych.**

Trybunał stoi na stanowisku, iż każdy przejaw zastosowania przemocy fizycznej musi zostać usprawiedliwiony przez państwo⁹. Usprawiedliwienie to musi opierać się na ocenie proporcjonalności. Nie jest konieczne występowanie elementu premedytacji, ani też zorientowanie brutalności na wymuszenie zeznań czy „ukaranie” ofiary. Jeżeli jednak element taki występuje, stanowi dodatkowy argument na rzecz stwierdzenia naruszenia art. 3 Konwencji¹⁰. Mając powyższe

⁶ Wyrok ETPC z dnia 15 listopada 1996 r. w sprawie *Chahal przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, skarga nr 22414/93, § 96.

⁷ Wyrok ETPC z dnia 18 stycznia 1978 r. w sprawie *Irlandia przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, skarga nr 5310/71, § 163;

Wyrok w sprawie *Chahal*, § 80.

⁸ Wyrok ETPC w sprawie *Irlandia*, § 159.

⁹ Wyrok ETPC z dnia 4 grudnia 1995 r. w sprawie *Ribitsch przeciwko Austrii*, skarga nr 18896/91, § 38.

¹⁰ Wyrok ETPC z dnia 28 listopada 2000 r. w sprawie *Rehbock przeciwko Słowenii*, skarga nr 29462/95, § 75-78; Wyrok ETPC z dnia 10 marca 2009 r. w sprawie *Turan Cakir przeciwko Belgii*, skarga nr 44256/06, § 60-61; Wyrok ETPC z dnia 12 kwietnia 2007 r. w sprawie *Dzwonkowski przeciwko Polsce*, skarga nr 46702/99,

na uwadze, stwierdzić trzeba, że żaden element brutalności nie może znajdować uzasadnienia w ogólnych obyczajach postępowania Policji.

Helsińska Fundacja Praw Człowieka pragnie podkreślić, iż – zgodnie ze standardami Konwencji – każde pojawienie się zarzutu maltretowania zobowiązuje władze krajowe do przeprowadzenia dochodzenia mającego na celu ustalenie faktów i ukaranie ewentualnych sprawców¹¹. Europejski Trybunał Praw Człowieka może stwierdzić, iż nie spełniało ono wymagań Konwencji, gdy ustalenia dokonane w tym postępowaniu tracą siłę przekonywania. Mając na uwadze powyższe wskazać trzeba, że dochodzenie musi mieć charakter realny, tzn. sposób jego zorganizowania i prowadzenia musi spełniać pewne wymagania jakościowe, ustalone w orzecznictwie ETPC¹².

IV. PODSUMOWANIE

Mając na uwadze powyższe rozważania, Helsińska Fundacja Praw Człowieka pragnie podkreślić, że bezzasadne zastosowanie kajdanek – w szczególności wobec nieletniego i to na ręce trzymane z tyłu – stanowić może poniżające traktowanie, niezgodne z art. 3 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Zwracamy się zatem do Pana Komendanta z uprzejmą prośbą o zbadanie opisanej sytuacji i poinformowanie nas o poczynionych ustaleniach. Wyrażamy jednocześnie nadzieję, że przedstawione standardy okażą się pomocne przy rozpoznawaniu tej, a także podobnych spraw.

Łopuch wyrosły z muru

W imieniu Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka

Helsińska Fundacja Praw Człowieka
SEKRETARZ ZARZĄDU
Piotr Kładoczny

§ 55; Wyrok ETPC z dnia 13 stycznia 2009 w sprawie *Lewandowski and Lewandowska przeciwko Polsce*, skarga nr 15562/02, § 65.

¹¹ Wyrok ETPC z dnia 18 grudnia 1996 r. w sprawie *Aksoy przeciwko Turcji*, skarga nr 21987/93, § 98.

¹² Wyrok ETPC z dnia 28 października 1998 r. w sprawie *Assenov and Others przeciwko Bułgarii*, skarga nr 24760/94, § 102; Wyrok ETPC z dnia 6 kwietnia 2000 r. w sprawie *Labita przeciwko Włochom*, skarga nr 26772/95, § 131; Wyrok ETPC w sprawie *Dzwonkowski przeciwko Polsce*, § 61-62.